

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr.

12

Fylke:

Troms

Tilleggsspørsmål nr.

Herad:

Skjaffjord

Emne:

Gamal engkultur

Bygdelag:

Fosgårdene

Oppskr. av:

M. Myklebust

Gard:

Renså

(adresse):

Renså pr. Torvik

G.nr.

80

Br.nr.

8

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1. Ordet eng har fra gammel tid vært lite brukt her. Det almindeligste ord som brukes for eng er mark. Følgelig for eng og utslått brukes inmark og utmark. Derfor sa folk når de var ferdige med inmarka: ja, nu ska vi begynne i (na) utmarka. Inmark er også brukt. Utmark brukes også i betydning av beitemark. Ordet ekre (ekraker) brukes særlig for det fle almindelig med beinsteng. Det er kornaker som grov til av seg sjøl, og ordet brukes bare de første to eller tre årene åker ren grov til. En hadde ikke ulike navn ^{for} eng og ^{for} utslått kvaliteter. Det var almindelig ^{for} inmark og utmark. Slått i utmarka kalles utmarkslått. Kartott brukes ikke her.
2. Det var om våren et rydding av eng og utslått foregikk. Til rydding brukes beriver. Særskilt navn

24
på dungene kjennes ikke. Naon på
arbeidet. Et ry område. Dette navn
bruktas både for innmark og ut-
mark. En lot helst dungene rot-
ne, men en kunne også bruke
rydningsdungene. Sten ble nå
helst liggende. Både småstein
og store steiner ble ryddet bort
både i innmark og utmark når
en hadde nok arbeidskraft.

3. Mosegrodd eng kunne en raste
med rive eller karve med en slagg
moseskare, men helst ble den jloyd
opp til kornåker eller potethage. Det
ble gjaldt innmarks. I utmarks
var det nok ikke gjort noe for
å fjerne moser. Noe slaggros-
frø bruktes ikke her i gamle da-
ger. Det var nok enkelte som
kunne samle frø av høyåven
og sette i åkeren når den ble
lagt i igjen, men det var ikke
almindelig.

4. Her på gården var det ikke vært
nødvendig å grøfte marka, da
den er for overalt, men i min
barndomstid ca. 1/2 mil herfra
var det almindelig med grøfting
for 50-60 år siden. Det var helst
åpne grøfter det første. Siden
steinballe de grøftene og kasta
"jord" over. Steinsettingen fore-
gikk omtrent som det vises på
skissen. En la en rad med
stein på hver side i botnen

av grøfta. Så er rad med tulst flate steiner som et tak oppå dem, og så småstein der oppå. Det var også de som brukte lange ris-skall i skenfor stein. De la alltid toppenden nedover. Jeg hørte om enkelte som la seljstokker i grøftene. Drønraar har ikke vært brukt her i bygda. Jeg har i allfall ikke hørt om noen som har brukt ror. Våkning har ikke vært brukt her på eng og åker. Entulle har prøvd med våkning på potetbager, men det har vært meget sjeldent.

5. Gjødsling av eng på himnemark er almindelig her, men ikke utelatt. I gamle dager var innmarkstingene små og bruktes mest til korn og poteter. Gjødsla bruktes mest til korn- og potetdyrking. Senere har en gått over til gjødsling av eng, men bare på innmark. Det er vanskelig å si hvor stor part av vinkergjødsla var nyttet til eng og gjødsling, da det var stor forskjell åker- og potetaretalet hos de forskjellige gårdbrukere. Et forhiben brukes nok over halvparten til overgjødsling av eng. All gjødsla ble som regel blandet sammen, så det var ikke noe særskilt slags gjødsling som bruktes til eng og gjødsling. - All gjødsla som ikke bruktes til åker og poteter ble brukt til eng, så det var høyst forskjellig hvor

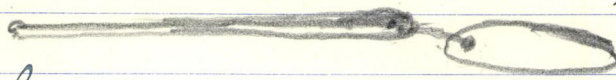
2
mye en brukte på engar. Det var ikke
lykket mig å få greie på om de
gamle hadde en viss regel for hvor
mye gjødsel hvert engstykket skulle
ha. Jeg tror ikke det finnes en slik regel.

6. Her kjennes ikke noe samsvar på
gjødsla eng her.

7. På grunn av at folk fra gamle tider
har drevet fiske, har de heller latt
syn til fiskeridriften når de skulle
sette opp husene sine, og da har
det blitt latt mindre husyn til
om gjødselvalnet rant bort. Hus-
ene lå helst ved sjøen. Jeg tror
ikke det ble gjort noe for å nyttig-
gjøre den gjødsla som rant bort.
Heller ikke hadde en noe særlig
samsvar på engar der gjødsla rant
ned over.

8. Her gjødler folk dels om våren og
dels om høsten. Den gjødsla som
lå igjen over sommeren, og den
som lå allmest sommargjøset,
ble kjørt ut og spredd over eng
om høsten. Det har vært og er
framlid den oppfatning her at
en nyttiggjør bedre gjødsla om
høsten, da værforholdene ofte ødeleg-
ger gjødsla om våren. Der hvor
det var langt og tungvint å kjøre
gjødsel, ble den kjørt på vintrefor
og lagt i deuger. Når så våren
kom ble den spredd ut over og
smuldra oftes jevnt og fint. Som
nevnt i et tidligere brev bruktes

slude for, mens de nå brukar vognar.
 Redskapene var grov til å hakke
 sunt gjødsla for den ble spreidd.
 Til å spre med bruktes først kuskop-
 pel, så tregrisp (tidligere beskrevet
 i kvadet om gjødsling av åker), så
 jerngrisp og tilslutt grisp med
 stilkinder. For å få gjødsla smul-
 dra brukte de gamle den så-
 kalle "stoga" (det samme redska-
 pet brukte de når de kusket) når
 gjødsla var tørr og hard. Det
 var en tykk kverull og et langt
 skaft av tre som var bundet
 sammen med et reip eller tau.
 slike som leg-

ringen viser.

Så banket de gjødsla sunt med
 ruller. Da hadde de raket den
 tørre gjødsla sammen i en dun-
 ge. Gjødsla raketes jevn utover
 med en rive. De moderne red-
 skapene har almindelig vært bruk-
 tur siden i slutten av forrige
 århundre.

9. Helt til nå har det vært almind-
 delig å la husdyrene beite om
 høsten ute på enga, da det ble
 lite med beite i skogmarka, eller
 gresset i skogmarka ble mindre
 kraftig. Det var ikke latt noe hen-
 syn til at enga skulle gjødles.
 Vårbeiting var almindelig for, men
 nå er det mere og mere slutt med
 den slags beiting. Ennå er det en-

kelde som lar sartig saune og geir-
lene heite på himmarna om vå-
ren. Alle himmarna ble alminde-
lig heite før, men nå er det blitt
skikk å gjerde inn kunsteng som
er såkk til med gressfrø om vå-
ren for at det ikke skal heites
første året. Det var ingen forstått
på vårheite og høstheite når det
gjaldt engskytter.

10. Forandringen i oppfatningen
av den gamle skikkens angående
de engheiting ble særlig da folk be-
gynte å drive med kunsteng^(eng).

Det var særlig noen år før og under
den forrige verdenskrig kunst-
engdriften begynte. Det er sær-
lig den samiske befolkning in-
ne i drossfjord (Kstafjord) som
ennå holder på den gamle
skikkens med hensyn til eng-
heiting.

11. Der det ble spredd gjøddel, ble
den gjøddel som dyrene har lagt
smuldet sammen med den spret-
te gjøddel. Ble det ikke gjøddel
på en eng, kunne den dels bli
smuldet, dels når den var sær-
lig hardhørtet rakes sammen
og kjørt bort. Smuldringa fore-
gikk på samme måten som
den spredde gjøddel og foregikk
om våren. En kjenner ikke til
andre smuldringsredskaper enn
rine og den for norske "slage".

12. I slutten av forrige årh. begynte en å bygge sommerfjøs som buskpin ovennævnt i om sommeren. De var bygd lett utfor himmelmarken og eftersom det ble oppdyrka ny areal av utmarka, ble sommerfjøsene flytta. Fjøs brukes ikke her og utslått ^{for en stund} av bruk. En kjenner ikke til at sommerfjøsene ble bygd ved utslått forheller. Flere sommerfjøs på ett bruk forekommer ikke. Derimot har det vært at to bruk kan ha en sommerfjøs i dag. Sommerfjøs gjødsla ble alltid spredd om høsten.

13. For det ble almindelig med sommerfjøs, var det ^{skikk} almindelig å bruke innhegning. Da var det ofte en innhegning for småkrøttera og en for storkrøtten. De ble flyttet når de hadde vært en tid på en plass. Innhegninga var satt sammen av flere grindes, og innhegningen kalles derfor ^{ca. 100 grunder} grunder. Ordet innhegning brukes ikke. Kyne ble jagt inn i grindene når de skulle melkes. Det hende at kyne ble melket opp til tre ganger om dagen. Når det var mange sauer i en innhegning, kunne grindene flyttes hver dag, ellers kunne det gå to eller tre dager. De flytte grindene

kalles å grindgø, og det var helst i ut-
 kanten av heiminnmarka det ble grind-
 gått, sjelden i utmarksløtter. Gjødsla
 fikk ligge slik dyrene hadde lagt den.
 Noe år ble det grindgått på en annen
 lei. Nå er det ingens her i kommunen
 som har grinder, og så vist jeg
 kjennes til er det slutt med den skik-
 ken over hele Nordland (Nord. storg).

15. En kjemur itake til at det var satt
 opp skumsler for å holde udyr borte
 fra grindene.

16. Det hende at folk måtte ligge
 på vakt om natta for å jage
 udyrne vekk fra grindene, men
 nåe grindhus vet en ikke at
 det jantes her.

17. Grindene lå så nær gården
 at gjetergutten fikk kunne komme
 inn til gården for å få mat.

18. Noe sauffjøs uten golv og med hjul
 vet en ikke var brukt her.

19. Det eneste ordet som kjennes av de
 nevene er ordet stød (stø), men
 det brukes om den plassen der bälven
 legger til i forara. (bälstö).

20. Selur har ikke vært brukt her i
 bygda.

21. Fiskeavfall, tang og sild har
 fra gammel tid vært brukt som
 gjødsel, men sjelden til overgjød-
 sling. Det ble helst pløyd med i
 åker. Fiskehodet kunne de bruke
 som gjødsel på eng på den må-
 ten at de laget mange hol i mar-

ka, og så stakts en et forske - eller seiho -
 de i hvert hol. De gamle sier at det
 vokste svart det første og annet
 året eller en slits gjødding. Det kunne
 nok hende ~~at~~ når det var over-
 hundig med sild at det ble gjort det
 samme med den. Ja, den ble nok ogs-
 så spredd ut over marka.

22. Like til 1880-90 årene var det i
 min heimbygd (Drøvfjord i Skata-
 fjord ca. 1½ mil fra der jeg bor nå)
 almindelig å gjete både sauer, geir-
 ser og kyr i lag. Jeg er født ¹⁸⁸²
 og måtte gjete ^{og} til jeg var ^{sjv er det jeg var} 14-15 år.

Vi var almindelig 2 i lag for å holde
 de stor- og småkerøtterne sammen.

Klokka gjv eller halvsn måtte
 av gjærdi. og var i marka. ~~til klokka~~

ka 17-18, naustet om det var stygt
 eller godt var. Da var det all skikk

å ha sommurfjøs, og både sauer,
 geirer og kyr var inne i fjøset om

matte. I den siste tid jeg gjette ble
 det almindelig bare å gjete kyrne,

mens sauerne ble sluppet på fjellet.
 Men en var ofte å se til dem av

frykt for udyr. På enkelte gårder
 brukte de bare å gjete sauer mens

kyrne gikk som de ville. I be-
 sagnstiden av dette årh. var det

slutt med gjetinga. Det var ikke
 bare av frykt for udyr at en gjette,

men også for at ikke huskapene
 skulle streife om på utmark.

slitta. Da skitkenn met o sla i
ulmarka ble slutt, kunne buska-
pen gå hvor den ville.

M. Myklevoll

Troms
Astafjord

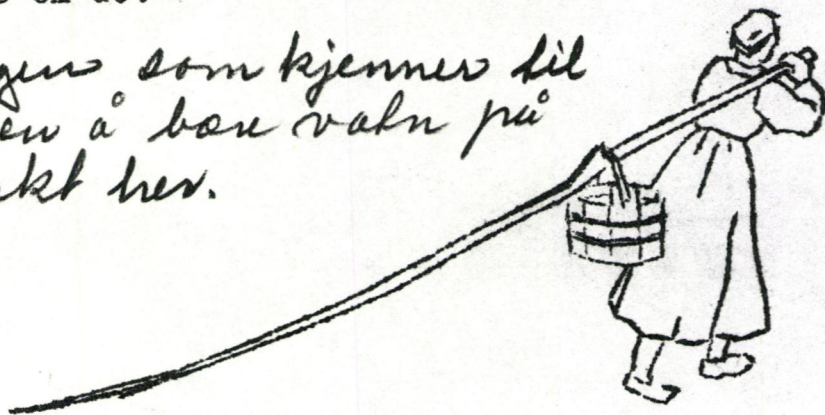
NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
ADR: NORSK FOLKEMUSEUM
BYGDØY

Ver gild og skriv svaret med blyant på same ark.

Tilleggsspørsmål til nr. 5 Vannbæring.

I Tinn i Telemark har ein for eit par mannsaldrar sidan bore vatn på ei lang stong. Ein bar den eine enden over aksla, den andre enden drog ein etter seg på marka. Taret hekk på stonga bak ryggen at den som bar (drog). Ein liten mothake på stonga gjorde at handtaket på bøtta ikkje gleid. Stonga var såpass mjuk at vatnet ikkje skvampla over. Utanom denne opplysninga kjenner ein no denne metoden berre frå Värmland i Sverige. Det kan henda at det tidlegare har vore meir vanleg å bera vatn på denne måten. Hugsar nokon i Dykkar bygd noko om det ?

Det er ingen som kjennes til at denne måten å bera vatn på her vort brukt her.

Tilleggsspørsmål til nr. 12.

Finst det noko opplysning om at ein brukar eller har bruka fiskebein og fiskehovud til brensel ? *Nei, her er brensel noko.*
Har ein bruka kumøkk til brensel ? *Nei*